

СТАНОВИЩЕ

по темата

“Електронно правосъдие – ефективно, справедливо и в разумен срок правосъдие”

Темата за реформа в съдебната система е една от най-обсъжданите в общественно-политическото пространство в последните години. Тази реформа, при наличие на нужната политическа воля и използване на българския и чужд професионален опит, би могла да бъде осъществена значително по-бързо, лесно и с по-малко средства от реформите в други сектори, тъй като са необходими не материални, а функционални, организационни промени, които могат да бъдат реализирани на законодателно ниво. Сред промените, които биха довели до по-бързо, достъпно, предвидимо и ефикасно правораздаване, е практическото въвеждане на електронното правосъдие.

На произведения през м. октомври 2015 г. Национален референдум 69.52 % от гласувалите български граждани подкрепиха възможността на изборите и референдумите да се гласува и дистанционно по електронен път, което доведе до приемане на решение на Народното събрание в същия смисъл през м. януари 2016 г. и промени в Изборния кодекс от м. май 2016 г., които нормативно закрепват електронното гласуване, макар и на този етап само в експериментална форма. На провения се през м. април 2016 г. в гр. София международен информационен форум WEBIT бе оповестено, че България е на пето място в света по скорост на интернет, а по данни на Националния статистически институт за 2015 г. 59.1 % от домакинствата в страната имат достъп до интернет, 54.6 % от населението използва интернет регулярно, като 17.8 % го използва с цел взаимодействие с обществени институции. Тези данни показват, че въпреки социално-битовите проблеми на немалка част от населението, сред които са и недостатъчните правна култура и образованост, българските граждани имат желание да упражняват своите права или да търсят тяхната защита и по електронен път, следвайки развитието на информационните технологии. Това разкрива необходимостта от работещи електронно управление и електронно правосъдие, паралелно с традиционните механизми за функциониране на изпълнителната, местната и съдебната власти и взаимодействието им с физическите и юридическите лица.

Трябва да се отбележи, че електронното правосъдие няма универсална приложимост и не може да замени човешкия фактор при разрешаване на даден правен спор – решаването на делото по вътрешно убеждение, изясняването на фактическата обстановка на база събраните доказателства в състезателен процес, подвеждането на фактите под хипотезата на конкретна правна норма, следването не само на буквата, но и на духа на закона, съобразяването с критерии като морала, добрите нрави и справедливостта. Поради това електронното правосъдие не предполага създаването на нов процесуален или материален правен порядък, а цели да улесни и ускори действащите нормативно установени процесуални процедури, като по този начин подобри и защитата на гарантираните от закона материални субективни права.

Считам, че електронното правосъдие може да бъде приложено ефективно както в гражданския, така и в наказателния и административния процес, като бъдат отчетени особеностите на съответния процес, фазите, през които същият преминава, и органите, пред които се развива. На нормативно ниво основите на електронното правосъдие са уредени в българската правна система (Глава осемнадесета "а" от Закона за съдебната власт – удостоверителни изявления и процесуални действия в електронна форма; връчване на електронен адрес – чл. 44, ал. 3 ГПК; подаване на искова молба по електронен път – чл. 62, ал. 2 ГПК; представяне на електронен документ – чл. 148 ГПК; уведомяване по електронна поща – чл. 26, ал. 2 АПК; подаване на искане до административен орган по електронен път – чл. 29, ал. 4 АПК; призоваване на електронен адрес – чл. 137, ал. 2 АПК и др.), но все още няма ефективни механизми за успешното му функциониране на практика. Значителна стъпка към действащо и ефективно електронно правосъдие е установяването на стандартизирани електронни процедури за комуникация между гражданите и правоохранителните органи (съд, органи на досъдебното производство, административни юрисдикции и др.). Тази комуникация не трябва да бъде сведена единствено до възможността гражданите да получават по електронен път справки и достъп до юридически актове и обществена информация, а трябва да включва и възможности за електронно сезиране на органите и електронно развитие на някои процесуални правоотношения. За улесняване и ускоряване на електронните процедури следва да бъдат създадени типизирани електронни бланки, в които повтарящото се съдържание за съответния тип правоотношение да бъде попълнено автоматично, а лицата да въвеждат единствено уникалното съдържание за конкретния казус – личните им данни и фактите, на които се основават претендираните от тях права (такъв типизиран исков формуляр е предвиден например в Регламент (ЕО) № 861/2007 на Европейския парламент и на Съвета за създаване на европейска процедура за искове с малък материален интерес, но малко държави членки са уредили в националните си законодателства възможността същият да се подава изцяло по електронен път). В случай че събиране на доказателства не е необходимо или следва да се съберат само писмени такива, които могат да бъдат представени в електронна форма (като оригинал за електронни документи или сканирано копие за документи в писмена форма), цялото правоотношение между лицето и правоохранителния орган би могло да се развие по електронен път, включително и да завърши с акт, издаден в електронна форма.

Основният практически проблем при осъществяването на електронното правосъдие е идентификацията на правните субекти и обезпечаването на автентичността на направените от тях в електронна форма волеизявления. Считам, че този проблем би могъл да бъде преодолян като за извършването на дадени правни действия се изисква употребата на квалифициран електронен подпис по смисъла на чл. 16 от Закона за електронния документ и електронния подпис (усъвършенстван електронен подпис, придружен от издадено от доставчик на удостоверителни услуги удостоверение, удостоверяващо връзката между автора и публичния ключ за проверка на подписа, и създаден посредством

устройство за сигурно създаване на подписа), на персонални идентификационни кодове за достъп и на други подобни технически средства, някои от които вече са познати на българската правна система. Електронната комуникация между лицата и правоохранителните органи би била улеснена и от създаването на държавна електронна поща на всеки български гражданин, което бе предложено в публикуваната през м. февруари 2016 г. от Министерския съвет Пътна карта за изпълнение на Стратегия за развитие на електронното управление.

За да бъде постигнато по-бързото практическо въвеждане на електронното правосъдие в България, биха могли да бъдат проучени и анализирани нормативната уредба и функционирането му в чужди правни системи, което да доведе до рецепиране на някои успешно работещи законодателни решения. Следва да се отбележи положителният пример на Австрия, където електронната комуникация между гражданите и правоохранителните органи е въведена още през 1990 г., а от 01.01.2007 г. функционира централизирана информационна система за електронно правосъдие (webERV). Достъп до системата имат всички физически и юридически лица, като техническо условие за него е специална софтуерна програма и връзка с предаваща агенция. По данни на австрийското Министерство на правосъдието през 2015 г. 94 % от гражданските и 91 % от изпълнителните производства в страната са инициирани по електронен път. Внимание заслужава и приетият в Испания Закон 18/11 за употребата на информационни и комуникационни технологии в съдебната власт, в който са нормативно уредени т. нар. правни електронни документи, иницирането на производство по електронен път, представянето на документи в електронна форма и др. Кралският указ 1065/2015, издаден във връзка с прилагането на цитирания закон, задължава лицата, практикуващи юридически професии, съдебните органи и юридическите лица да използват информационните системи на съдебната власт в предвидените от акта случаи. В него е регламентирана и криптографски защитената система за обмен на информация LexNET, както и средствата за електронна идентификация на субектите.

Привеждането в действие на електронното управление би модернизирало държавната и местна администрация и намалило нейната численост, което би спестило значителни разходи на държавата и общините. Наред с това то би премахнало субективния елемент при извършването на действия, за които по начало не се изисква човешка преценка, като по този начин би намалило и условията за множество корупционни практики. Взаимодействието с обществени институции би станала по-достъпно за хората с увреждания и за българските граждани, които живеят в чужбина. Електронното управление е предпоставка за функционирането на електронното правосъдие. Бързината, достъпността и предвидимостта на електронното правосъдие са предимства, които бързо биха били оценени от гражданите и биха го превърнали в предпочитана форма за осъществяването на редица процесуални правоотношения. Работещото електронно правосъдие би било видим резултат от успешно проведена реформа в съдебната система.